

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Ирена Иванова Бокова, НБУ,
професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за
културата, за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в професионално
направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата,
с кандидат доц. д-р Евгения Георгиева Кръстева-Благоева: „Храненето на
младите. Траектории на вкуса“

От гледна точка на процедурата са изпълнени всички изисквания на ЗРАС и Наредбата за развитие на академичния състав на НБУ, а представените документи от кандидата отговарят на изискванията и показват покриване на минималните научни изисквания за допускане до участие в конкурса.

Дисертационният труд, представен за присъждане на научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата „Храненето на младите. Траектории на вкуса“ с автор доц. д-р Евгения Кръстева-Благоева е с актуална проблематика. Значимостта на темата, от една страна, е свързана с изключителното ѝ присъствие в различни сфери на научни изследвания и приложни проекти, но и със специфичната насоченост към младите, към отношенията между възрастови групи и вътре в тях, както и с междупоколенческите отношения. От друга страна, тази проблематика не е разгърната в българската научна литература, а е значима в контекста на динамиката на света, в който живеем, както и динамиката в трансформациите на индивидуално ниво. Актуалността е добре обоснована от авторката с посочване на разнообразни изследователски сфери, с които се пресича изследването на храната. В конкретния случай, акцентът е върху връзките на изследването на храната и храненето с консумативната култура в постсоциалистически контекст

Трудът съдържа увод, три глави, заключение, литература и приложения: регистър на ястията в хранителните дневници, въпросник, примери на хранителни дневници в общ обем от 269 с., от които 200 с. са научен текст.

В увода авторката определя основните изходни позиции към интерпретация на материала като стъпва на дистинкцията по Бурдийо – хранителните практики на младите ги оразличават от останалите и създават тяхната колективна идентичност, „древни ежедневни

поведения“ по Гофман, „лични хранителни истории“ по Бел и Валънтайн, както „пейзаж“ по Ападурай и др. Това са и основните линии, които се открояват последователно в текста в различните му части. Поставени са ясно изследователските задачи – изследване на храната като избор и предпочитания, вкусови нагласи и др., за да се определят групи (мъже – жени, спортисти, нутриционисти и др.) и храненето като процес на обучение, споделяне на емоции и съпреживяване, социална практика в търсене на отношения между възрастови групи и поколения. Изпълнението на поставените задачи определя и трите глави в дисертацията – описание и представяне на хранителния избор, който се открива от дневниците, интерпретацията на избора и откриването на хранителните профили (констелации като предпочитание от авторката) въз основа на направените интервюта и на хранителните пейзажи – местата на проява на хранителния избор.

Ясно е очертана групата на респондентите – възрастовата група на изследваните от 19 г. до 25 г., като интересът е насочен към отношенията вътре във възрастовата група, отношенията в рамките на семейството (генеалогичните поколения), и се прави опит за представяне на отношения между исторически поколения. Тази възрастова група е описана и в трите глави последователно с очертаване на тенденции във формирането на вкуса, хранителните практики и създаването на хранителни пейзажи и вписването в тях. Авторката не претендира за представителност на изследването, а за наслявяване на определена информация в рамките на 8-годишния период на проучване, което ѝ позволява да открие тенденции в развитието на хранителни предпочитания, комбинация от храни, практики на хранене като създаване и поддържане на социални дейности, за да достигне до изводите във всяка глава и в заключението. Проведените полуструктурирани интервюта в рамките на година са използвани за изясняване на първоначалната картина и нейното детайлизиране в определени насоки.

Авторката представя емпиричния материал и начините на неговото набиране, основно чрез качествени методи на изследване – 217 хранителни дневника (описани напълно в свободна форма от участниците, рамкирани от дните в седмицата) в период 2015-2022, 55 полуструктурирани интервюта и „анкета с 1 въпрос“ към 36 респонденти в проучването. Съществува известно дублиране на участници от посочените три групи в изследването, които правят хранителни дневници, отговарят на 1 въпрос и участват в интервюта, но тази връзка не е изяснена. Общото между всички респонденти е младежката

възраст в посочените граници, както и статутът им на студенти в НБУ по време на изследването.

Дисертацията е за процедура за присъждане на степен „доктор на науките“, което предполага сериозна теоретична обосновка и съответно принос в концепцията и нейното изпълнение. Затова рецензията насочва вниманието към дисертацията в тази посока. Авторката защитава използването на контент-анализ на дневниците чрез прилагане на дескриптивна статистика и в търсенето на фреквентност в описанията на храни и предпочитания като изследователски метод въз основа на привлечена научна литература. Това дава възможност за прилагане на избраните от нея методи на анализ на емпирията в трите глави на дисертацията. По този начин още в увода се открива съответствие на избраната методология и методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд, и се използват последователно и адекватно във всяка част на труда. Като следствие от тяхното прилагане се виждат резултати, които са добре подплатени с емпирия и могат да се верифицират.

Контент-анализът се представя в първа глава „Измерения на вкуса“, където се очертават основни тенденции в храненето на младите, както и своеобразна „типология на ястия“ въз основа на предпочитаните храни. Тук за първи път в текста се анализират сфери на „мъжко“ и „женско“ в храните, но ясно е посочена и липсата на подобни различия при определени храни. Важни данни, резултат от използваната методология на изследване, насочват към очертаване на промени в младежките вкусове за период от 8 години и на нови тенденции в предпочитанията към български/балкански и нови ястия, на начини на употреба на храни по всяко време и др. Изводите на авторката насочват в подкрепа на идеята за „смесването“, размиването (мое) на граници, бриколаж – невъзможност за изграждане на картина с точни граници, и очертават тенденции за „съчетаване на несъчетаемите“.

Контент-анализът се прилага като качествен метод на изследване във втора глава „Хранителни констелации на младите“, където се търсят „базови колективни хранителни профили“ (цитат). Авторката се насочва към храненето като част от начина на живот, който показва разнообразни практики на поведение на младите, свързани със спорта, с идеите за здравословен начин на живот, с мястото на живеене „преди“ и „сега“ – семейство, социална среда, селище и др., както и с промените в начините на хранене в дневния и в седмичния

цикъл. Така се появяват „вторични теми“ – важни за респондентите, като приготвянето на храна и нейното споделяне, съпреживяването по време на хранене и др. Авторката използва резултатите от втора глава, за да потвърди ценността на домашното хранене от първа глава, както и очертаните вече тенденции за промяна в дневния режим на хранене, откривана на различни равнища – последователност на хранения и тяхното сливане или замяна, „смесването“ на храни от различни „национални кухни“, тяхното интериоризиране като част от „своето“ и др. Важен момент във втора глава е представянето на храните в контекста на начина на живот на младите и тяхното вписване във вече наложени се тенденции на хранително поведение като вегетарианство, нутриционизъм, минимализъм в храненето и др., или другояче казано, показват се младежки хранителни профили в България като част от съвременните хранителни профили на младите в международен контекст в определена социална среда.

Последният използван инструмент за изследване – полуструктурираните интервюта, очертават „младежки хранителни пейзажи“ в трета глава „Между дома, заведенията и университета: хранителни пейзажи на младите хора“, където частично са ползвани и хранителните дневници. Анализът се основава на относително разграничение между „дома“ и „извън дома“ с очертаване отново на динамика в избора на местата на хранене, свързана и с изграждане на социални връзки като „доверие“, споделяне на „здравословно“ и др. Относително разграничение, защото младите консумират храна, приготвена извън дома, но в домашна среда. Тук се очертава връзката на възрастовата група с определен тип места за хранене, хранителните предпочитания се определят и от други очаквания за „преживяване“ извън качеството на храната и нейното разнообразие, примерите могат да се умножат. Тяхното анализиране е в рамките на храненето като консумация, а консумативната култура задава рамката на интерпретация. Тук се появява и ролята на бабата и анализът насочва към междупоколенчески отношения в семейството. Отделено е внимание на хранителните медии, които влияят върху инструментализирането на храненето в изграждането на индивидуалните идентичности и поддържането на социални връзки.

Авторката познава много добре и в дълбочина българските научни изследвания върху храната и храненето и умело ги въвежда в труда си като надгражда тези, съпоставя

собствените резултати с прилаганите в чуждите изследвания и в определени случаи прави критичен прочит. Цитираната литература, българска и чуждоезична, се ползва по адекватен начин и коректно като позоваванията са във връзка с конкретен теоретичен проблем или интерпретация на резултати. В труда са представени и основни чуждоезични изследвания и издания, които се съотнасят пряко със заявената проблематика, тъй като литературата по проблемите на храната и храненето е огромна.

Основните понятия, използвани в дисертацията, са добре обосновани и научно защитени още в увода, но отделни понятия се включват и в останалите части на текста, където са обяснени и научно защитени. Изпълнението на поставената цел и задачи се разгръща в последователност и логично във всяка една от частите. Заключението синтезира основните резултати и изводите от трите глави и представя обобщена картина на основните тенденции, които се очертават в изследването на храненето на младите с оглед на проявените вкусове.

Текстът е изграден върху обоснован и защитим от научна гледна точка теоретичен модел на изследване, свързан предимно с качествени методи на теренна работа. Приносите на дисертацията могат да се очертаят в няколко насоки – избор на проблематика, прилагана методология при набиране на емпиричен материал и неговия анализ: научен интерес към младежка възрастова група между 19-25 г., който е нов за българската наука; хранителни дневници, анализирани чрез количествен (дескриптивна статистика) и качествен метод (контент-анализ), полуструктурирани интервюта и техния анализ; въвеждане на нови понятия при анализа на проблематиката.

Дисертационният труд е разработен напълно самостоятелно, което е видно не само от теренната работа и анализа на емпиричните материали, но и от концепцията на труда и начина на разработване на заявения проблем. Резултатите от изследването биха могли да имат и приложен ефект в различни сфери на социалния живот.

Авторката има публикации по темата, както и по проблематиката на консумативната култура, с която храната и храненето са в пресечна точка в настоящия труд.

С доц. д-р Евгения Георгиева Кръстева-Благоева се познаваме от дълги години и работим заедно в департамент „Антропология“ в НБУ. Тя е изследовател с трайни интереси към консумативната култура, постсоциализма и храната и храненето в широк контекст. Нейният общообразователен курс „Храна и култура“ привлича изключително много

студенти и получава винаги висока оценка от студентите. Трайните ѝ интереси в посочените сфери довеждат и до приносите ѝ в изследванията по цитираните проблеми. Като преподавател работи активно със студентите и ги привлича към съвместна изследователска работа и проекти. Автор е на множество научни публикации на български и на чужди езици в реномирани научни издания, които са цитирани в научна литература. Тя е организатор на научни и международни конференции, съставител на сборници с научни публикации на български и на английски езици.

Дисертационният труд има качествата на научно изследване с ясна концепция, адекватно избрани методология и методи за теренна работа и последващ анализ. Резултатите от научното изследване насочват към важни проблеми в антропология на храненето, както и в сродни научни дисциплини с възможност за интердисциплинарни проучвания.

Както всяко научно изследване, така и представеното в настоящия текст, поражда въпроси, изисква уточнения. Прави впечатление известна „диспропорция“ между първа и трета глава, от една страна, и втора глава, което вероятно се дължи на обема на емпиричния материал, който е в основата на всяка една от главите. Анализът на социалната среда като фактор, който влияе и определя хранителните избори, би могъл да се разгърне допълнително. Но това мнение по никакъв начин не намалява приносите на текста и неговите достойнства

Моят въпрос към авторката е как са подбрани респондентите за полуструктурираните интервюта и дали има връзка с вече представени хранителни дневници?

Въз основа на изложеното по-горе положително мнение за представения дисертационен труд „Храненето на младите. Траектории на вкуса“ ще гласувам за присъждане на научната степен „доктор на науките“ на доц. д-р Евгения Георгиева Кръстева-Благоева и се обръщам към членовете на научното жури с предложение да гласуват също положително.